SINTASSI MALTIJA

TAQBIL TAL-VERB MAL-ISEM.

1. L-isem (bħala suġġett) iktarx imur qabel il-verb. Eż: *Toni qafel il-bieb. Iż-żiemel għotor.* Jiġi li jimxi mal-għada tal-ilsna semin u jitqiegħed qabel. Eż: *Żied il-Mulej tkellem ma' Aħaż. Qal Alla lil Abrâm.*

2. (a) Il-verb għandu jaqbel mas-suġġett fil-*ġens*, fil-*persuna* u fil-*għadd.* Eż: *Pietru darab lil ħuh. Jiena bqajt waħdi. Il-ħaddiema waqfu mix-xogħol. It-tifla marret fil-għalqa.*

(b) Mita l-ismijiet (bħala suġġetti) ikunu iżjed minn wieħed, għad li kull wieħed huwa fil-għadd waħdieni, il-verb jitfisser fil-plural. Eż: *Inti u ħuk qbadtu trieq ħażina.*

(c) Mita flok il-konġuzjoni *u* tidħol *jew* bejn ismijiet fis-singular, il-verb jista' jitfisser fil-plural. Eż: *Jien jew inti għandna noqogħdu nistennewh.* Jew jingħâd hekk. *Jew noqgħod nistennieh jien jew inti.* Jew jitfisser bis-singular hekk: *Jiena jew inti, wieħed minnha jistennieh.*

(d) Mita s-suġġett ikun iżjed minn wieħed, mhux ta' l-istess persuna, il-verb jitqiegħed fil-plural fl-ewwel persuna jekk fosthom ikun hemm l-ewwel persuna. Eż: *Jiena, inti u ħuk morna Għawdex;* fit-tieni persuna jekk fosthom ikun hemm it-tieni persuna, barra minn ta' l-ewwel. Eż: *Inti u ħuk ħriġtu;* u fit-tielet persuna jekk kollha fit-tielet. Eż: *Ġamri, hi u huwa telqu flimkien.*

(e) Mita l-ismijiet jew is-suġġetti jkunu fil-għadd imkattar *(plural)* il-verb ġie li jitqiegħed fil-għadd waħdieni *(singular)*, fit-tielet persuna, ġens mara *(femminil)*. Dak li għedna għall-ismijiet (nomi) igħodd ukoll għall-aġġettivi u pronomi. Eż: *Il-għonja, il-kbarat, il-foqra u l-baxxi kollha tiħtieġ wieħed lil ieħor. L-irġiel kollha nġabret fuq il-misraħ. Iċ-ċrieket tad-deheb inbiegħet b'xejn. Xi wħud minnhom marret il-knisja.*

(f) Mita s-suġġett huwa isem kollettiv *(għadd il-ġmigħ)*, isem plural femminil jew imżewweġ, il-verb jista' jitqiegħed fis-singular femminil. Eż: *In-nies kienet tissamma'. Il-bhejjem tira' fil-għalqa. Għajnejn Toni marret fuku.* L-aġġettiv jew parteċipju jimxi bħall-verb. Eż: *Hawn bosta nies qiegħda.*

It-tfal ta' sittax-il-sena għadha bil-kliezet qosra. Jiġi li l-verb jitqabbel fil-għadd, u l-aġġettiv jew partiċipju jmorru fis-singular femminil. Eż: *Il-ħwienet għadhom magħluqa.*

(g) Mita l-isem jieħu ż-żjieda *in* tal-plural sħiħ, il-verb iktarx jitqabbel miegħu fil-għadd, u fil-ġens. Eż: *L-imgħallmin kienu tas-sengħa.* Imma nbagħad ngħidu wkoll: *Il-kenniesa refgħet mix-xogħol* jew *refgħu mix-xogħol.*

(h) Mita jkunu iżjed minn suġġett wieħed, il-verb li jitqiegħed qbilhom iktarx jitqabbel fil-għadd u fil-ġens mal-ewwel wieħed: *Daħlet id-dar il-mara u r-raġel tagħha.*

IR-RABTIET U S-SURA TAL-VERBI.

1. Il-verb jista' jkun qiegħed għalih in-nifsu mingħajr ebda rabta ta' verb ieħor jew partiċella. Eż: *Jiena niekol. Huwa jaqra. Inti tidħak.*

2. Jista' jkollu wrajh verb ieħor marbut miegħu. Eż: *Xtaqt nixrob. Qagħdu jieklu. Sejjer norqod.*

3. Jista' jkun marbut jew jagħmel minn partiċella li tkun quddiemu: *Jekk, għad illi, għaliex, billi, kieku,* eċċ. Eż: *Jekk tmur tilgħab. Għad li ġejtu wħudkom. Għaliex torqdu kmieni. Billi taqra. Kieku tistad.*

4. Jista' jkollu verb ieħor urajh u dan icollu qablu parti-ċella li taħkmu. Eż: *Nixtieq niġi. Toni jixtieq* LI *inti tiġi għandna.*

(a) It-tieni verb li jkun maħkum mill-ewwel wieħed iwieġeb għall-verb taljan jew ingliż fl-Infinit. Fil-malti dan il-verb jitqiegħed fl-Aorist jew fil-Passât (Indikativ skond iż-żmien li fih irridu nfissru l-egħmil u jitqabbel mal-ewwel verb fil-ġens, għadd u persuna. Eż: *Huwa jrid imur.* (he wants TO GO; egli vuole ANDARE) *Hija xtaqet tiġi. Xmun niżel igħidlu. Jiena ġejt rajtek. Huwa xtaq mar.*

(b) Jekk it-tieni verb jew xi ieħor urajh ifisser il-egħmil ta' persuna OĦRA li mhix tal-ewwel verb dan it-tieni verb, jew xi ieħor urajh, jintrabat u jitqabbel fil-ġens, fil-għadd u fil-persuna ma' dil-persuna jew ħaġa msejħa mill-ewwel verb. Eż: *Ridtu jmur. Xtaqtu jaqbad inaddaflu ħwejġu.*

(c) Mita l-verbi jkunu tlieta wara xulxin, għalkemm l-ewwel wieħed jew l-ewwel tnejn ikunu fit-temp *passât*, it-tielet imur iktarx fl-Aorist jew temp Present-futur jew fil-passât tal-Indikativ skond iż-żmien li rridu nfissru l-egħmil. Eż: *Xtaq imur jilgħab. Xtaq mar jilgħab* jew *xtaq mar lagħab.* Imma inbagħad, skond ma għedna fil-paragrafu (b) ta' qabel, il-verbi jew verb jintrabtu u jitqabblu ma' dik il-persuna l-oħra msejħa mill-verb ta' qbilhom. Eż : *Ridtu jmur igħidlu. Marret tgħidlu jiġi.*

(d) Mita l-ewwel jew it-tieni verb ikollhom qbilhom partiċella bħal fil-qwiel : 1) JEKK *tmur tgħidlu jiġi.* GHAD LI *riduk tinżel issejħilhom.* KIEKU *qbiżt ghidtlu joħroġ* eċċ. (2). *Kaw* LI *inti tista' tgħinhom. Li stajt* KIEKU *mort rajtha dil-logħba.* (Ara paragrafi. 3. u 4.), l-ewwel verb imur fl-Aorist (present-futur) jew fil-passât tal-Indic: u, mita bil-partiċella qablu, ikollu t-tifsir tas-soġġuntiv Taljan jew Ingliż. It-tieni verb jimxi kif fissirna qabel u jekk ikollu partiċella qablu, iwieġeb għal kondizzjonal Taljan jew Ingliż, waqt li t-tielet verb jitqabbel dejjem mal-persuna jew ħaġa msejħa mill-verb ta' qablu.

5. Dawk il-verbi li jfissru *xewka* (desiderio), *rieda* (volere) *talb* (preghiera) *femha* (opinione, giudizio) u *ħsieb* (pensiero) iktarx jinħtieġu illi l-verb li jintrabat magħhom ikollu qablu l-partiċella *illi* jew *li* bit-tifsir tas-suġġuntiv għalkemm fis-sura tal-Indikativ. Eż : *Nixtieq li tgħidli ismu. Nifhem li huwa sejjer żball. Naħseb li għandu raġun.* Imma nbagħad ġie li jmur mingħajr dawn il-partiċelli. Eż : *Irridek tmur.*

6. Fil-Malti l-verb *kien, ikun* (essere, to be) mgħandux sura li tfisser il-present, imma l-passât u l-futur biss : *kien, ikun*, jew biex niftiehmu aħjar is-sura tal-Aorist *ikun* tfisser il-futur biss. Għalhekk biex jitfisser it-temp present ninqdew bil-*pronomi personali* bit-tifsir ta' verb. Eż : *Int min int* (sei)? *Jiena hu* (sono) *dak il-bniedem li kont ktibtlek.*

Wara aġġettiv-predikat dan il-pronom, bħala verb, jibqa' miftiehem. Eż : *Il-ful xieref*, fejn *xieref*, bla artiklu qablu, għandu miftiehem il-pronom *hu* (è, is). Minn hekk naraw illi fl-eżempju : *Il-Gżira ż-żgħira* ma hemm ebda pronom bit-tifsir tal-verb *kien* (essere, to be) bħal fil-qawl : *Malta żgħira.*

7. Għalkemm Vassalli ma sabx li hu hekk, fil-Malti, bħal f'ilsna oħra ta' nisel semi, ġie li l-verb jieħu s-sura ta' temp flok ieħor, ingħidu aħna : (a) Passât flok Present (b) jew Infi-

nitiv. (c) Present flok passât, (d) Partiċipju present flok present tal-Indikativ (e) Imperativ flok Present. Eż: (a) *Jekk il-marda laħqet* (flok *tilħaq*) *daħlet* (flok *tidħol*) *ma teqridhiex bilġri. Għasfur li daħal* (flok *li jidħol*) *fix-xibka għandu qawwi sakemm joħroġ.* (b) *Sħaqt fl-ilma* (flok *qiegħed tisħaq fl-ilma* jew *tisħîq fl-ilma*). (c) *U tmut* (flok *mietet*) *Saragħ f'Belt Arbagħ li hu Hebron.* (d). *Ġej u sejjer* (flok *jiġi u jmur*) (e) *Qisu ġgant. Donnu sebaħ. Għoddu raqad.*

PRESENT, FUTUR, PARTIĊIPJU.

1. Il-verbi maltin, u l-iktar it-transitivi, għandhom is-sura tal-present li tfisser ukoll il-futur. Eż: *Din il-għalqa nagħżaqha. Huwa jaħbat għalih. Huma jitkellmu.* Biex inbagħad ifissru l-present sewwa, dawn il-verbi jinqdew bl-awżiljarju *qiegħed.* Eż: *Din l-għalqa qiegħed nagħżaqha. Huwa qiegħed jaħbat għalih. Huma qegħdin jitkellmu.*

2. Il-verbi intransitivi-neutri għandhom is-sura tal-present li qiegħda biex tfisser ukoll il-futur. Eż: *Jiena nimxi. Huwa jmur. Aħna norqdu.* Imma nbagħad biex ifissru l-present sewwa jew il-egħmil tal-waqt li s-suġġett ikun fih jew f'ħin li għadu miexi jew għaddej, dawn il-verbi jinqdew bl-awżiljarju *qiegħed* jew bil-partiċipju present tal-istess verb. Ez: *Jiena qiegħed immur. Jiena sejjer. Jiena qiegħed norqod. Jiena rieqed.* Is-suriet *niecol*, *nimxi*, eċċ., jissejħu għalhekk *suriet tat-temp imperfett.*

Qiegħed qabel verb fit-*temp imperfett* jati t-tifsir ta' partiċipju present u dan ta' *present indefinit.* Eż: *Qiegħed nixrob. Qiegħed jinża'* eċċ.

In-noqqas ta' taqbil fit-tifsir ta' bejn *qiegħed jinżel* u il-partiċipju present *nieżel* huwa dan: l-ewwel qawl ifisser egħmil ta' drawwa u t-tieni, il-egħmil tal-ħin li s-suġġett hu fih. (present). Eż: *Qiegħed jinżel kull-jum. Dal-ħin nieżel.*

A. C.